

KISSA-i YÛSUF (قصة يوسف)

XII-XIII. yüzyıllarda yaşadığı tahmin edilen Ali'nin Türk edebiyatında Hz. Yûsuf kıssasını ilk defa işleyen manzum eseri (bk. ALİ).

KISSAHAN

Eskiden halk arasında, konaklarda ve saraylarda kıssa, hikâye ve masal anlatan halk sanatçılarına verilen ad.

Arapça **kıssa** ile Farsça **hân** (okuyan / anlatan) kelimelerinden oluşan **kıssahan** yanında bazan **kıssa -gû** (kıssa söyleyen), **kıssa -perdâz** (kıssa düzenleyen), **kıssa -gü-zâr** (kıssa ortaya koyan) gibi tabirler de kullanılmıştır. Kıssa ile aynı kökten türeyen **kâss** kelimesi ise "kıssa ve destan anlatan" demektir. Şark-İslâm edebiyatlarında **kussâs**, **kıssahan**, **nakkâl**, **rûzehan**, **perdedârî**, **meddâh**, **şahnâmehan** kelimeleri de aynı veya yakın mânâyı karşılamaktadır.

Câhiliye devri Arap sosyal hayatında "kasas" adı verilen kıssaların çokça anlatıldığı, her Arap kabilesinin şairi, hatibi veya kâhininin aynı zamanda birer kâss olduğu bilinmektedir. Bu dönemdeki kıssaların konusunu daha çok "eyyâmü'l-Arab" olarak adlandırılan kabileler arası savaşlar teşkil etmekteydi. Bu savaşlarda gösterilen kahramanlıklarla yiğitlik ve cesaret örneklerinin anlatıldığı olaylar yanında şiir veya başka konularda nakledilen rivayetlerin bütününe "ahbâr" da denilirdi. İslâm öncesi Arap toplumunda iyi ahlâk ve iyi davranışları telkin eden, kötülüklerden korunmayı öğreten veya hoş vakit geçirmeyi sağlayan ahbâr ve kıssaların anlatılması özel bir meslekti. Bu kıssaların içinde Ehl-i kitaba ait unsurlar da yer almıştır.

Hz. Peygamber çok önem verdiği irşad hizmetinde vaaz ve nasihate ayrı bir yer vermiş, konuşmaları esnasında zaman zaman ibretli ve temsilî mahiyette kıssalar anlatmıştır. Ancak vaazlarda kıssa anlatma geleneği Hz. Osman'ın şehid edilmesinden sonra yaygınlık kazanmıştır. Bu olayla parçalanmış İslâm toplumunda çok geçmeden siyasî mezhepler ortaya çıkmış, bunların temsilcileri taraftar toplamak için uydurma hadisler, kıssalar ve hikâyeler nakletmeye başlamış, böylece siyasî vaazlar artmıştır. İslâm âlimleri ve

özellikle muhaddisler kussâsa karşı çıkarak dinî maksatla kıssa anlatma, kıssahanlarda bulunması gereken nitelikler, emîrden izin alınmadan kıssa anlatılmayacağı gibi konular üzerinde önemle durmuşlardır. Bunun sonucunda kelime bir hadis ve irşad terimi haline gelerek kâss, kassâs, kussâs, vaaz, vâiz gibi kavramlar ortaya çıkmış, bunlarla ilgili müstakil eserler yazılmıştır (Ebû'l-Ferec İbnü'l-Cevzî, *el-Kuşşâs ve'l-müzekkirün*, Beyrut 1406/1986).

İran edebiyatında da köklü bir geçmişe sahip olan kussahanlar, daha çok İslâmiyet'ten önceki İran kültür ve tarihinde mevcut efsanevî olayların yer aldığı kıssaları, bilhassa *Şâhnâme*'deki hikâyeleri ezbere naklettiklerinden şahnâmehan olarak da adlandırılmışlardır. Bunlara ayrıca meddâh tarzında hikâye anlattıkları için "nakkâl", Kerbelâ olaylarını anlatanlara "rûzehan" (yasacı), bir perde önünde Ehl-i beyt'in başından geçen acıklı olayları nakledenlere "perdedârî" adı verilmiştir.

Eski Türkler'de millî menkıbeleri ve kahramanlık hikâyelerini saz eşliğinde manzum olarak anlatan şairler "ozan" diye adlandırılmıştır. Varlıklarını daha çok aşiret hayatı içinde devam ettiren ozanlar, özellikle Anadolu'da yerleşik hayata geçildikten sonra İslâmiyet'in de etkisiyle yerlerini büyük ölçüde meddahlara bırakmışlardır. Başta Hz. Peygamber olmak üzere din büyüklerini öven ve İslâmî konuları anlatan bu meddahlara zamanla din dışı konularda da kıssalar naklettiklerinden kıssahan adıyla anılmışlar, *Şâhnâme*'deki hikâyelere fazlaca yer verdiklerinden zaman zaman da şahnâmehan olarak adlandırılmışlardır. Ayrıca çeşitli toplantılarda genellikle na'atlar, münâcâtlar ve hükümdarlar için methiyeler okuyan ilk kıssahanlara "muarrif" adı verilmekteydi. Hükümdar saraylarında Resûl-i Ekrem'in ve ashabının hayatından, savaşlarından, daha sonraki dönemlerde gerçekleştirilen İslâmî fütuhattan, siyer-i nebîden bahseden kıssahanlara ise "siyerci" denilmiştir. Muarrif ve siyerciler de meddahlara gibi zamanla din dışı konulara ağırlık verince kıssahan adıyla anılmışlardır.

Dinî konulardan uzaklaşan kıssahanlar, zaman zaman dinleyicilerin ilgisini daha fazla çekebilmek için anlattıkları kıssalarda geçen çeşitli hayvanlarla canlıların ses ve hareketlerini taklide yönelmişler, konuları arasında açık saçık fıkralara ve hikâyelere de yer vermeye başlamışlardır. Ancak bazıları özellikle Hz. Peygamber'i,

ailesini, din büyüklerini ve hükümdarları metheden kıssalar anlatmayı devam ettirdiklerinden bunlara yine meddâh denilmiştir. Meddâh unvanı zamanla genelleşerek anlatılan konulara bakılmaksızın hemen hepsi için ortak bir terim olmuştur.

Türk toplumunda XV. yüzyıldan itibaren başta büyük şehirler olmak üzere çokça rastlanan kıssahanlar, düzenli bir tahsil görmemekle beraber edebî terbiye almış zeki ve kabiliyetli kimselerdi. Konaklarda ve saraylardaki kıssahanlar içinde oldukça iyi eğitim görmüş, fikrî seviyesi yüksek kimseler de vardı. Bunlar padişahlara ve ileri gelen devlet adamlarına musâhiblik ve nedimlik yaparlardı. Zekâları ve kibarlıklarıyla efendilerinin en öfkeli zamanlarında bile münasebet düşürüp hoş bir söz veya güzel bir nükte ile onların öfkesini giderir, çeşitli ihsanlar görürlerdi. Bazan da halkın isteklerini padişah ve devlet adamlarına ileterek bunların gerçekleşmesine yardımcı olurlardı. Bundan dolayı Selçuklu hükümdarlarından başlayarak Osmanlılar'ın son dönemlerine kadar kıssahanlar sarayda önemli bir yere sahip olmuştu. Evliya Çelebi bunları sultan, vezir ve zenginlere musâhib olmuş meddahlara olarak tanıtır ve sayılarının seksen kadar olduğunu, ellerinde asâ, bellerinde kitaplarla fesahat ve belâgat üzere kıssahan olarak gezdiklerini söyler (*Seyahatnâme*, I, 525; ayrıca bk. MEDDAH).

BİBLİYOGRAFYA :

Kâmus Tercümesi, III, 393, 394, 795; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, I, 525; Ebû'l-Ferec İbnü'l-Cevzî, *el-Kuşşâs ve'l-müzekkirün* (nşr. Ebû Hâcîr M. Zağlûl), Beyrut 1406/1986, tür.yer.; *Battalname* (haz. ve trc. Y. Dedes, nşr. Şinasi Tekin – Gönül Alpay Tekin), Harvard 1996, I, 59-60, 63, 72; Pertev Naili Boratav, *Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği*, Ankara 1946, s. 126-127; Köprülü, *Edebiyat Araştırmaları I*, s. 361-412; Özdemir Nutku, *Meddahlık ve Meddah Hikâyeleri*, [baskı yeri ve tarihi yok], (Türkiye İş Bankası), tür.yer.; Şükrü Elçin, *Halk Edebiyatı Araştırmaları-II*, Ankara 1988, s. 78; Nurettin Albayrak, *Dini Türk Halk Hikâyelerinden Geyik, Güvercin ve Deve Hikâyeleri-Kaynaklık ve Metin Tesisi* (yüksek lisans tezi, 1993), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 10-11, 12-13; Murat Uraz, "Kıssahanlar, Şettahlar, Meddahlara", *TFA*, XVIII/354 (1979), s. 8535-8539; Mücteba Uğur, "Va'z, Kıssacılık ve Hadiste Kussâs", *AÇİFD*, XXVIII (1986), s. 291-326; İbrahim Altunel, "Edebiyatımızda Kıssa, Kıssahanlık Geleneği ve Meddahlıkla Münasebeti Üzerine", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, I/1, Konya 1994, s. 157-167; D. B. Macdonald, "Kıssa", *İA*, VI, 772-773; Pakalın, II, 274-275; "Kıssa", *TDEA*, V, 335; "Kıssahan", a.e., V, 337; Nihad M. Çetin, "Ahbâr", *DİA*, I, 486-489. İBRAHİM ALTUNEL